

Το αίτημα και η αγάπη

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α
Κ Λ Ι Ν Ι Κ Ω Ν Ε Κ Π Α Ι Δ Ε Υ Σ Ε Ω Ν
2 0 2 5 - 2 0 2 6

Φόρουμ της Αθήνας, IF – EPFCL

**Πρόγραμμα Κλινικών Εκπαιδεύσεων
2025 – 2026**

Το αίτημα και η αγάπη

Οργάνωση • Συντονισμός • Επιμέλεια Έκδοσης

Επιτροπή Κλινικών Εκπαιδεύσεων

Κατερίνα Καραγιάννη
Πρόεδρος ΕΚΕ • Υπεύθυνη ΠΚΕ

Άννα Χριστοδουλάκη
Υπεύθυνη Συντονισμού Κλινικών Παρουσιάσεων

Νίκος Μαυράκης
Μέλος ΕΚΕ

Το αίτημα και η αγάπη

Κατερίνα Καραγιάννη

«...Ας είναι ο τυχερός ικανοποιημένος με την ευτυχία του,
και ο αγαπημένος κατακτητής με την αγαπημένη του,
και αυτός που αναζητά το αδύνατο, όπως εγώ, ας πεθάνει ...»

María de Zayas y Sotomayor, *La traición en la amistad*

Από το κάλεσμα (*appel*), την κραυγή (*cri*) του μωρού στη μητέρα, το υποκείμενο εισέρχεται στο συμβολικό. «... εισάγεται σ' έναν συγχρονικό κόσμο κραυγών που οργανώνονται σε ένα συμβολικό σύστημα...». Καθώς δεν έχει άλλο τρόπο να εκφράσει την ανάγκη του, αυτή της ικανοποίησης της πείνας, παρά μόνο μέσα από αυτή την κραυγή που απευθύνει στον Άλλο, εισέρχεται στην διαλεκτική του αιτήματος, μέσω της άρθρωσης, το οποίο με την διαμεσολάβηση του *μνημονικού* ίχνους αποκτά διττή σημασία για το υποκείμενο. Είναι πλέον αίτημα ικανοποίησης της ανάγκης αλλά εφόσον απευθύνεται στον Άλλο προκειμένου να ικανοποιηθεί, γίνεται και απόδειξη της αγάπης του Άλλου. Έτσι, γίνεται και αίτημα αγάπης και ως τέτοιο θα επανέρχεται στη ζωή του υποκειμένου. Εφεξής κάθε αίτημα του υποκειμένου προς τον άλλο θα είναι αίτημα αγάπης.

«... Αυτός που αγαπά θέλει και να αγαπιέται...». Πρόκειται για την κατοπτρική αμοιβαιότητα, φαντασιακής τάξης, όπου το υποκείμενο τοποθετείται στο σημείο εκείνο μέσα στον άλλο απ' όπου γίνεται αντικείμενο αξιαγάπητο. «... με την αναφορά του σ' αυτόν που οφείλει να τον αγαπά, επιχειρεί να βάλει τον άλλο μέσα σε μια σχέση αντικατοπτρισμού όπου τον πείθει ότι είναι αξιαγάπητος...». Σε αυτό τον αντικατοπτρισμό έγκειται το

στοιχείο της απάτης που η αγάπη εμπεριέχει, καθώς το υποκείμενο τοποθετείται εκεί απ' όπου του αρέσει να το βλέπουν.

Με αφετηρία το 1^ο Σεμινάριο, ο Λακάν επεξεργάζεται το ζήτημα της αγάπης καθ' όλη την διάρκεια του έργου του. Αρχικά, η αγάπη είναι φανταστικής τάξης και πρόκειται για την αγάπη για τον κατοπτρικό άλλο, τον όμοιο, του οποίου η εικόνα πηγάζει από το ίδιο το υποκείμενο. Αγαπάει στον άλλο κάτι από τον εαυτό του. Στην συγκρότηση του υποκειμένου, ο άλλος που αυτό αγαπάει, γίνεται αντιληπτός ως ολότητα. Αυτό αγαπάει στον άλλο και ταυτόχρονα μισεί, αυτή την ψευδαίσθηση ολότητας. Ταυτίζεται με την άποψη του Φρόυντ, ότι η αγάπη είναι ναρκισσιστική, το υποκείμενο ταυτίζεται με τον άλλο. Ταυτίζεται με το Ιδεώδες Εγώ, το οποίο βρίσκει στην εικόνα του άλλου και αυτό είναι που θέλει να πετύχει. Αγαπάει όπως ο Νάρκισσος αγάπησε την εικόνα του και θυσιάστηκε σε αυτή την αγάπη.

«... χωρίς τον λόγο, στον βαθμό που επικυρώνει το υποκείμενο, υπάρχει μόνο φανταστική λατρεία, αλλά όχι αγάπη. Υπάρχει αγάπη ως επιβολή, ίσως, αλλά όχι το δώρο της αγάπης...». Η αγάπη γίνεται δώρο στο συμβολικό πεδίο, «... το να αγαπάς είναι να δίνεις αυτό που δεν έχεις, σε κάποιον που δεν το θέλει...». Τελικά τι δίνει ο κανείς όταν αγαπά αν όχι την έλλειψη του, την οποία εκθέτει την στιγμή που αρθρώνει το αίτημα αγάπης στον άλλο, αντικείμενο της αγάπης του.

Η αγάπη στη φανταστική της διάσταση, δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την συμβολική λειτουργία της γλώσσας. «... εάν το συναίσθημα μπορεί να αντικατασταθεί, να αναστραφεί, να ανασταλεί, εάν εμπλέκεται σε μια διαλεκτική, είναι γιατί πιάνεται στην συμβολική τάξη...».

Σε αντίθεση με την ρομαντική αγάπη όπου κανείς αγαπάει στον άλλο αυτό που έχει, τις αρετές και τα προτερήματα του, ο Λακάν θα πει ότι αυτό που αγαπάμε στον άλλο είναι το ότι κάτι του λείπει. Η αγάπη αναδύεται από το υποκείμενο του σημαίνοντος, το υποκείμενο διαγραμμένο λόγω της έλλειψης του. Η αγάπη είναι μια απόπειρα να απαντήσει σε αυτή την έλλειψη, να αγαπήσει και να αγαπηθεί. Αρθρώνεται και γίνεται αίτημα που το υποκείμενο απευθύνει σε έναν άλλο, επίσης εγγεγραμμένο στο συμβολικό.

Από τον Πλάτωνα έως τον Μαρκήσιο ντε Σαντ και από τον Καντ έως τον Χριστιανισμό, η αγάπη προϋποθέτει την ύπαρξη ενός άλλου, από τον οποίο αναζητά μια απάντηση, απάντηση αγάπης. Συχνά οι άνθρωποι μιλούν για το αντικείμενο της αγάπης ως τον Ένα, για το άλλο τους μισό που θα τους ολοκληρώσει, και θα ολοκληρωθεί με την σειρά του.

«Το ένα είναι μια ψευδαίσθηση... Η αγάπη είναι που αναδεικνύει την αλήθεια του είναι. Ότι δηλαδή δεν υπάρχει ένα αλλά δυο. Η αγάπη είναι ελλειμματική. Βασίζεται σε αυτό που ο άλλος δεν έχει παρά σε αυτό που έχει. Το ένα για το οποίο μιλάνε όλοι είναι πάνω απ' όλα μια εικόνα αυτού του ενός που πιστεύεις ότι είσαι. Για να μην πούμε ότι αυτός είναι όλος ο ορίζοντας. Υπάρχουν όσα ένα θες και αυτό που τα χαρακτηρίζει είναι ότι δεν μοιάζουν σε τίποτα μεταξύ τους...». Η αποκάλυψη αυτής της ψευδαίσθησης, αναδεικνύει μια όψη αλήθειας και γνώσης στην αγάπη. Αυτό που προκύπτει είναι το αίνιγμα της διαφοράς των φύλλων. «...Δεν υπάρχει αγάπη παρά μόνο ως αναπλήρωση της απουσίας σεξουαλικής σχέσης...».

Απευθύνοντας το αίτημα αγάπης, το υποκείμενο δεν μπορεί παρά να μιλάει για την αγάπη, ακόμη κι αν, «...τη στιγμή που κανείς μιλάει για την αγάπη διολισθαίνει στην βλακεία...».

Τι συμβαίνει, λοιπόν, όταν το αίτημα του υποκειμένου απευθύνεται μέσα σε μια ανάλυση, στο υποκείμενο που

υποτίθεται ότι γνωρίζει. Δεδομένου ότι το υποκείμενο απευθύνοντας αίτημα αγάπης, τοποθετείται εκεί όπου γίνεται αξιαγάπητο. Και γιατί όχι; Γιατί αυτή η μεταβιβαστική επίπτωση, παρεμβαίνει στην αποκάλυψη, είναι η όψη της αντίστασης της μεταβίβασης. «... Η επίπτωση της μεταβίβασης είναι αυτή η επίπτωση της εξαπάτησης στο μέτρο που επαναλαμβάνεται στο εδώ και τώρα...», και δεν πρόκειται για επανάληψη αλλά για την ίδια την λειτουργία της αγάπης.

«...οι ανάγκες του πρέπει να περάσουν από τις διαδρομές του αιτήματος... με αποτέλεσμα σε αυτό το πρωταρχικό σημείο, η όποια φυσική τάση του υποκειμένου που μιλάει να πρέπει να τοποθετηθεί σε ένα πέραν κι ένα ένθεν του αιτήματος... σ' ένα πέραν που είναι το αίτημα αγάπης κι ένα ένθεν που είναι η επιθυμία με την απόλυτη προϋπόθεση της... το αντικείμενο α...». Αυτή η «τοπολογία» του αιτήματος, όπως την εισάγει ο Λακάν, θέτει το εξής ερώτημα μέσα στην αναλυτική πράξη. Πώς από το πέραν του αιτήματος το υποκείμενο θα μετακινηθεί στο ένθεν του αυτού. Η λειτουργία και ο χειρισμός της μεταβίβασης πρέπει να ρυθμίζονται με τρόπο που να διατηρεί την απόσταση ανάμεσα στο σημείο από όπου το υποκείμενο βλέπει τον εαυτό του αξιαγάπητο και σ' εκείνο όπου το υποκείμενο παράγεται ως έλλειψη εξαιτίας του α και όπου το α έρχεται να καλύψει το κενό που συνιστά ο διχασμός του υποκειμένου. Το αντικείμενο που πέραν της πραγματικής του λειτουργίας στην ικανοποίηση της ανάγκης, αποκτά και την συμβολική λειτουργία του αντικειμένου- απόδειξη της αγάπης του Άλλου.

Σε μια εποχή όπου η επιστήμη έχει εγκλωβιστεί στο κλειστό κύκλωμα του αιτήματος και της ικανοποίησης του, ...ξέρω τι ζητάς και ξέρω και να στο απαντήσω... είτε πρόκειται για κάποια μορφή ψυχοθεραπείας είτε για μια μηχανή αναζήτησης, πως καλείται να απαντήσει ο ψυχαναλυτής; Ο αναλυτής δεν καλείται να καταλαβαίνει, καθώς αυτό είναι της τάξης της απάντησης σε ένα αίτημα. Καλείται με την θέση του ως αντικείμενο α , να

επιτρέψει στο υποκείμενο να τοποθετηθεί σε αυτό ακριβώς το ένθεν του αιτήματος, όπου κατοικεί η επιθυμία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Z. Λακάν: Το Σεμινάριο, 8ο βιβλίο, Η Μεταβίβαση, Εκδ. Εκκρεμές.

Z. Λακάν: Το Σεμινάριο, 11ο βιβλίο, Οι τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης, Εκδ. Κέδρος

Z. Λακάν: Το Σεμινάριο 20ο βιβλίο, Ακόμη, Εκδ. Ψυχογιός

Lacan J.: Le Séminaire livre I, Les écrits techniques de Freud, 1953-1954, Paris, Seuil

La demande et l' amour

Rossella Tritto & Alexandre Lévy

(*) Το κείμενο αποτελεί το εισαγωγικό επιχείρημα της θεματικής των Κλινικών Κολλεγίων της IF-EPFCL, που δημοσιεύτηκε στα Γαλλικά.

Τι μας διδάσκει η ψυχανάλυση ως προς το αίτημα; (*)

Μας διδάσκει πως υπάρχει ένα άνευ όρων του αιτήματος, που το διαφοροποιεί από την ανάγκη, και ότι «το αίτημα είναι, κατά βάθος, αίτημα αγάπης¹ ». Όπως το μικρό παιδί που, αναζητώντας το στήθος, δεν επιζητά μόνο την ικανοποίηση μιας ανάγκης, αλλά και μιας παρουσίας, καθώς απευθύνεται σε αυτό το “πέραν”, που είναι η επιθυμία του μητρικού Άλλου.

Το αίτημα καλείται να διακριθεί από την επιθυμία, η οποία είναι “υποπροϊόν” του αιτήματος. Η επιθυμία αντιθέτως, είναι καθορισμένη, δηλαδή απόλυτη προϋπόθεση της σχέσης με τον Άλλο, δομημένη από τον τόπο του Άλλου της γλώσσας.

Αν το αίτημα είναι αίτημα αγάπης, τότε χρειάζεται να χαραχθεί η σύνδεση με αυτό που ο Λακάν αποκαλεί «ουσία της αγάπης». Η ουσία της αγάπης είναι η αγάπη της αδυναμίας, ή η αγάπη του ευνουχισμού: «η αγάπη είναι να δίνεις αυτό που δεν έχεις, δηλαδή αυτό που θα μπορούσε να επανορθώσει αυτή την αρχέγονη αδυναμία²».

¹ LACAN J., Le Séminaire, Livre V, Les Formations de l'inconscient (1957-1958), Paris, Seuil, 1998, p. 381.

² LACAN J., Le Séminaire, Livre XVII, L'Envers de la psychanalyse (1969-1970), Paris, Seuil, 1991, p. 58.

Κάθε αίτημα επομένως, είναι εκείνο μιας θεμελιώδους, πρωταρχικής επανόρθωσης, το οποίο είναι κυρίως αίτημα αποκατάστασης έναντι του ανυπέρβλητου της *Hilflosigkeit* του Φρόντ — δηλαδή απέναντι στον αρχέγονο κίνδυνο που αφήνει το υποκείμενο αβοήθητο. Το αίτημα αγάπης πρέπει συνεπώς να νοηθεί ως αίτημα επανόρθωσης απέναντι στην «απόλυτη αδυναμία της εισόδου στον κόσμο³».

Οι έρωτες, από την πλευρά τους, δεν εκφράζονται παρά μόνο μέσα από αυτό το μοναδικό δώρο που είναι το δώρο αυτού που δεν έχει κανείς: είναι το δώρο «για το τίποτα⁴», πέρα από ό,τι έχει κανείς, αλλά και πέρα από ό,τι του λείπει.

Ανεξαρτήτως της εγγραφής —πραγματικό, συμβολικό ή φανταστικό— στο οποίο εντάσσονται οι διάφορες μορφές έρωτα, ο Λακάν, με τη φράση που αντλεί από το Συμπόσιο, αναδεικνύει έναν κομβικό άξονα της συμβολικής μορφής ανταλλαγής, μέσα από τη χρήση του σημείου της άρνησης και της έλλειψης: «να δίνεις αυτό που δεν έχεις». Είναι το δώρο του φαλλού — που δεν τον έχει κανείς — προς ένα ον που δεν είναι⁵, είναι επίσης, με αναφορά στον Αλκιβιάδη και τον Σωκράτη, «να δίνεις αυτό που δεν έχεις σε κάποιον που δεν το θέλει⁶».

Εν πάση περιπτώσει αυτό αιτείται αδιάκοπα. Αυτό απαιτείται. Υποβάλλεται ξανά: επαναλαμβάνεται.

³ LACAN J., *Le Séminaire, Livre X, L'Angoisse* (1962-1963), Paris, Seuil, 2004, p. 162.

⁴ LACAN J., *Le Séminaire, Livre IV, La Relation d'objet* (1956-1957), Paris, Seuil, 1994, p.140.

⁵ LACAN J., *Le Séminaire, Livre V, Les Formations de l'inconscient* (1957-1958), Paris, Seuil, 1998, p. 351.

⁶ LACAN J., *Le Séminaire, Livre XII, Problèmes cruciaux pour la psychanalyse* (1964-1965), inédit, 17 mars 1965.

Το αίτημα παραμένει, «αμετάβατο», από το ίδιο το γεγονός της ομιλίας, «δεν φέρει κανένα αντικείμενο μαζί του⁷», εκεί όπου μόνο το υποκείμενο είναι μεταβατικό: «Μέσω του αιτήματος, όλο το παρελθόν αναδύεται μέχρι τα βάθη της πρώιμης παιδικής ηλικίας. Να ζητά, αυτό έκανε πάντα το υποκείμενο, μόνο έτσι μπόρεσε να ζήσει, και εμείς παίρνουμε τη σκυτάλη⁸». Ο αναλυτής είναι εκείνος που «στηρίζει το αίτημα», όχι για να «ματαιώσει το υποκείμενο, αλλά για να επανεμφανιστούν τα σημαίνοντα εκεί όπου η ματαιώσή του είναι εγγεγραμμένη⁹».

Ωστόσο, δεν υπάρχει, δεν υπήρξε ποτέ εξ αρχής, αναλυτικό αίτημα, καθώς αυτό προκύπτει πάντοτε από μια ανατροπή προσανατολισμένη: «μέσω της προσφοράς, είμαι εγώ που δημιουργώ το αίτημα», δηλώνει ο Λακάν αναφορικά με τη θέση του αναλυτή¹⁰. Εδώ, η επιθυμία του αναλυτή είναι καθοριστική.

Είναι από αυτή την ανατροπή που πρέπει να τραβήξουμε το νήμα, διότι μια ηθική αναδύεται, η οποία επιτρέπει μια εκ νέου ανάγνωση της φροϋδικής ρήσης *Wo es war, soll ich werden*: εκεί όπου αυτό αιτείται, από αυτή την άβυσσο, το υποκείμενο καθίσταται αιτιατό.

Μετάφραση από τα Γαλλικά: Σοφία Παπανικολάου

Επιμέλεια κειμένου: Ευαγγελία Κορματά

⁷ LACAN J., « La direction de la cure et les principes de son pouvoir » (1958), *Ecrits*, Paris, Seuil, 1966, p. 617.

⁸ Idem, *ibidem*.

⁹ Idem, p. 618.

¹⁰ Idem, p. 617.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Όπου υπάρχει διαθέσιμη μετάφραση, παρατίθεται στα Ελληνικά

FREUD Sigmund

Εισαγωγή στην Ψυχανάλυση, Εκδ. Επίκουρος.

Μελέτες για την υστερία, Εκδ. Επίκουρος, 2002

Παρατηρήσεις για μια περίπτωση ψυχαναγκαστικής νεύρωσης («Ο Ράπτενμαν»), μτφ. Λ. Αναγνώστου, στο: Τρία ιστορικά ασθeneίας, Εκδ. Επίκουρος, 1995.

La method psychanalytique de Freud, 1904 in Technique psychanalytique (Η ψυχαναλυτική μέθοδος του Φρόιντ στη συλλογή Η τεχνική της ψυχανάλυσης, Εκδ. Επίκουρος 1985).

Ψυχολογία των μαζών και ανάλυση του εγώ, Εκδ. Πλέθρον.

Η τεχνική της ψυχανάλυσης, Εκδ. Επίκουρος

Δοκίμια μεταψυχολογίας 1915, εκδ. Καστανιώτη

Τρεις μελέτες για τη θεωρία της σεξουαλικότητας», 1905. Εκδ. Νίκας

Η παιδική γενετησία οργάνωση, Περιοδικό Fort – τεύχος Α, Εκδ. Ψυχογίος, Αθήνα, 2011

LACAN Jacques

Το Σεμινάριο, 4^ο βιβλίο, Η σχέση αντικειμένου, Εκδ. Ψυχογίος.

Το Σεμινάριο, 8ο βιβλίο, Η Μεταβίβαση, Εκδ. Εκκρεμές.

Το Σεμινάριο, 10ο βιβλίο, Το Άγχος, Εκδ. Εκκρεμές.

Το Σεμινάριο, 11ο βιβλίο, Οι τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης, Εκδ. Κέδρος

Το Σεμινάριο 20ο βιβλίο, Ακόμη, Εκδ. Ψυχογιός

Le Séminaire livre I, Les écrits techniques de Freud, 1953-1954, Paris, Seuil

Ecrits,

« Intervention sur le transfert ».

« Du sujet enfin en question ».

« L'instance de la lettre dans l'inconscient ou la raison depuis Freud ».

« D'une question préliminaire à tout traitement de la psychose ».

« La direction de la cure et les principes de son pouvoir ».

« Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien ». « Position de l'inconscient ».

« À la mémoire d'Ernest Jones : Sur sa théorie du symbolisme » 1959, Paris, Seuil, 1966, σελ. 697-724.

Autres écrits, Paris, Seuil, 2001.

« Télévision », 1974, Paris, Seuil, 2001, σελ. 509-545.

« Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l'École ».

« Allocution sur l'enseignement » prononcée le 19 avril 1970, p. 297. « La méprise du sujet-supposé-savoir ».

« *La psychanalyse. Raison d'un échec* » 1967, Paris, Seuil, 2001, σελ. 343.

Le Séminaire, Livre V, Les Formations de l'inconscient, Paris, Seuil, 1998.

Livre XV, L'Acte psychanalytique, inédit.

Livre XXII, RSI, inédit.

Livre XXIII, Le Sinthome, Paris, Seuil, 2005.

Le Séminaire, Livre XII, Problèmes cruciaux pour la psychanalyse 1964-1965, inédit, 17 mars 1965.

Le Séminaire, Livre XVII, L'Envers de la psychanalyse 1969-1970, Paris, Seuil, 1991.

Le Séminaire, livre XIII, «L'objet de la psychanalyse », συνεδρία 2 février 1966, ανέκδοτο.

Le Séminaire, livre XIX, ... ou pire 1971-1972, Paris, Seuil, texte établi par J.-A. Miller, coll Champ Freudien, 2011, σελ. 82.

Le Séminaire, livre VII, L'éthique de la psychanalyse 1959-1960, Paris, Seuil, texte établi par J.-A. Miller, coll. Champ Freudien, 1986.

Ε Τ Η Σ Ι Α
Σ Ε Μ Ι Ν Α Ρ Ι Α (*)

(*) Τα εισαγωγικά κείμενα των σεμιναρίων που ακολουθούν εκφράζουν τους συντάκτες – εισηγητές τους και έχουν ενταχθεί στο παρόν έντυπο αυτούσια, ως προς το περιεχόμενο και τη σύνταξη, όπως κοινοποιήθηκαν στην Επιτροπή Κλινικών Εκπαιδεύσεων

Το αίτημα, η αγάπη και... ο Άλλος της μεταβίβασης**Εισηγήτρια:** Ευαγγελία Κομματά

Το ερώτημα γύρω από το αίτημα και την αγάπη, το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο της σωκρατικής διαλεκτικής, σε συνδυασμό με τον προβληματισμό αν η επιθυμία αφορά ένα συγκεκριμένο αντικείμενο ή κάτι άλλο πέραν τούτου, δεδομένου ότι ακόμα κι όταν το υποκείμενο αναζητάει ένα συγκεκριμένο αντικείμενο, στην πραγματικότητα δεν αισθάνεται ποτέ ικανοποιημένο, οδηγεί σε μια ασυμβατότητα ανάμεσα στην επιθυμία και το αντικείμενο της.

Πιο συγκεκριμένα η θέση του εραστή και του ερώμενου όπως αναδύεται μέσα από την εν λόγω διαλεκτική όπως και η προβληματική γύρω από τον έρωτα επιτρέπει σύμφωνα με τον Λακάν, μια πληρέστερη κατανόηση των όσων συμβαίνουν στη Μεταβίβαση.

Κατά τον Λακάν ο εραστής αντιστοιχεί στο υποκείμενο της επιθυμίας και επομένως στο υποκείμενο της έλλειψης, ενώ ο ερώμενος αντιστοιχεί σε αυτόν που θεωρείται πλήρης. Το ερώτημα που προκύπτει είναι, αν το αντικείμενο που κατέχει ο ερώμενος αντιστοιχεί σε εκείνο που λείπει από τον εραστή, ή αν υπάρχει κάτι άλλο πέραν αυτού.

Θέτοντας, ο Λακάν, στο επίκεντρο της προβληματικής του γύρω από την Μεταβίβαση το ερώτημα περί της αγάπης, διαφοροποιεί την σχέση εκτίμησης η ενδιαφέροντος που διατηρεί κάποιος για τους όμοιούς του από την σχέση του αναλυτή με τον αναλυόμενο. Αν στην πρώτη περίπτωση η σχέση με τον άλλον καθορίζεται από την ελευθερία του άλλου, η οποία εγκαθιστά εξ ορισμού και τα όρια αυτής της σχέσης, στην ανάλυση η σχέση με τον αναλυόμενο είναι σχέση αγάπης και

αφορά όχι το είναι του αλλά την έλλειψη που διακρίνει το είναι του.

Όσotόσο είναι δυνατόν να θεωρηθεί, ότι η υπόθεση περί πρόσβασης του αναλυτή στο είναι του αναλυόμενου είναι ανάλογη με το είδος της αγάπης την οποία επικαλείται ο Σωκράτης;

Για να απαντήσει σ' αυτό το ερώτημα ο Λακαν χρησιμοποιεί τη μεταφορά της αγάπης, όπως την διακρίνει στο Συμπόσιο δια μέσου της σχέσης μεταξύ του Αλκιβιάδη και του Σωκράτη. Ο Αλκιβιάδης συγκρίνει τον Σωκράτη με τα αγάλματα που υπήρχαν την εποχή εκείνη και που αναπαριστούσαν έξωθεν έναν σάτυρο και έσωθεν ένα αντικείμενο, πολύτιμο. Θα μπορούσε η σύγκριση του Σωκράτη με τα πολύτιμα αυτά αγάλματα, να λειτουργήσει ως μέτρο σύγκρισης, με εκείνο το οποίο υποθέτουμε ότι μπορεί ή ότι πρέπει να κατέχει ένας αναλυτής;

Ήδη ο Φρόνιτ στο κείμενό του *Παρατηρήσεις σχετικά με την αγάπη μεταβίβασης*, συνδέει την μεταβίβαση με την αγάπη και μάλιστα κατά τρόπο ώστε να αναρωτιέται για την ταύτιση που παρατηρείται ανάμεσα σε αυτά τα δύο, αλλά και για την ασυμβατότητα η οποία υποβόσκει ανάμεσα στην ίδια την έννοια της αγάπης και στο αίτημα.

Έτσι, ενώ ο αναλυόμενος απευθύνεται στην ανάλυση για να γνωρίσει αυτό που του συμβαίνει καταλήγει να υποθέτει στον αναλυτή αυτό που δεν γνωρίζει. Πρόκειται για το σημείο σύγκλισης αλλά και διαφοροποίησης μεταξύ του σωματικού «γνώθι σ' αυτόν» και του φροϋδικού «δεν γνώριζε».

Όσotόσο το ίδιο συμβαίνει και με τον εραστή ο οποίος χαρακτηρίζεται, από το ότι αν και του λείπει κάτι, δεν γνωρίζει αυτό που του λείπει.

Αντίθετα ο ερώμενος, το αντικείμενο δηλαδή της αγάπης είναι εκείνος που δεν γνωρίζει αυτό που έχει, και το οποίο, αν και

υπολανθάνον, μέσα από τη σχέση αγάπης, καλείται να αποκαλυφθεί, να πραγματωθεί δηλαδή να αναπαρασταθεί. Υπό μία έννοια αν ο ερωμένος δεν γνωρίζει αυτό που έχει, ο εραστής δεν γνωρίζει αυτό που του λείπει.

Είναι ακριβώς το σημείο από το οποίο απορρέει η ασυμφωνία και η δυσαρμονία σε σχέση με το θέμα της αγάπης διότι αυτό που λείπει στον έναν δεν αντιστοιχεί σε αυτό που είναι κρυμμένο ή που πιθανόν να έχει ο άλλος. Και κανένα *διαλεκτικεύεσθαι* περί της αγάπης δεν φαίνεται να είναι σε θέση να καταλύσει αυτήν την ασυμφωνία.

Εν προκειμένω, η επίκληση του Συμποσίου από τον Λακάν οφείλεται αφενός μεν στο ότι αυτό μπορεί να μετατραπεί σε σχολείο του έρωτα όχι μόνο για την σχέση μεταξύ εραστή και ερωμένου αλλά και για πιο περίπλοκες σχέσεις όπως εκείνες μεταξύ ανδρών και γυναικών, κι αφετέρου διότι υφίσταται μια ανατροπή ως προς τις θέσεις που κατείχαν στην παιδευτική σχέση ο Εραστής και ο Ερωμένος. Δεδομένου ότι σε αντίθεση με την παραδεδομένη άποψη, ο εραστής ήταν αυτός που του έλειπε κάτι και ο ερώμενος εκείνος που φέρεται να διέθετε αυτό που επιθυμούσε ο εραστής.

Κατά συνέπεια η σημασία της αγάπης προέκυψε από τον αλγόριθμο που συνδέει το σημαίνον με το σημαινόμενο, τον Εραστή (υποκείμενο της έλλειψης) με τον Ερωμένο, (αντικείμενο της αγάπης) δηλαδή προέκυψε από την διαδικασία υποκατάστασης του ερώμενου από τον εραστή.

Παρότι όμως ο Σωκράτης, όντας εκείνος ο οποίος εγκαθιδρύει στο επίκεντρο του έρωτα, την επιθυμία ως λειτουργία της έλλειψης, εν τούτοις επικαλείται την Διοτίμα, ήτοι επιστρατεύει μία γυναίκα για να μιλήσει αντ' αυτού κι έτσι να τον υποκαταστήσει στον λόγο περί έρωτος.

Άλλωστε στο επίκεντρο της διαλεκτικής του Σωκράτη περί έρωτος βρίσκεται πάντα μία διαδικασία υποκατάστασης, αυτή του έρωτα από την επιθυμία αφού «Έρωσ ερά τίνος πράγματος».

Εκείνο που ενδιαφέρει τον Σωκράτη δεν είναι η αναζήτηση μιας γενεαλογίας του έρωτα αλλά το ίδιο το ερώτημα περί του έρωτος, το ίδιο το σημαίνον έρωσ διότι το *ίδιον τίνος πράγματος* αποτελεί αναφορά στο σημαίνον έρωσ.

Ένας λόγος για τον Σωκράτη, είναι αληθινός όταν επιβεβαιώνεται μέσα από την ίδια του την συνοχή, οπότε δεν απαιτείται άλλου είδους εμπειρία πέρα από το παιχνίδι των σημαϊνόντων. Διότι κατά τον Σωκράτη, μπορεί κάποιος να υπολογίσει τις λέξεις και τις συλλαβές αλλά δεν μπορεί να υπολογίσει τα πράγματα παρά μόνο αν έχει υπολογίσει τις λέξεις και τις συλλαβές. Ο Σωκράτης θεμελιώνει την αυτονομία του σημαϊνοντος, προετοιμάζοντας τη δημιουργία εκείνου του ρηματικού πεδίου που επιτρέπει την κριτική αναθεώρηση της ανθρώπινης γνώσης η οποία οδήγησε και στην φροϋδική επανάσταση.

Η φροϋδική επανάσταση απέδειξε ότι το σημαίνον και οι νόμοι του είναι αναγκαίοι για την παραγωγή του υποκειμένου, η οποία ως επίπτωση της σημαϊνουσας αλυσίδας, κι επομένως, ως σχέση με την ασυνείδητη γνώση, απαιτεί την έκλειψη του ίδιου του υποκειμένου.

Αυτός είναι και ο λόγος που ο Σωκράτης παραχωρεί τη θέση του στην Διοτίμα, καθώς αποδεικνύεται ανίκανος να ορίσει το αντικείμενο της έρευνας του, αφού το ίδιο το αντικείμενο του έρωτα, του διαφεύγει. Είναι ο λόγος για τον οποίο, εκεί όπου η διαλεκτική δεν αρκεί για να δώσει μία απάντηση, ο Σωκράτης επικαλείται τον μύθο ο οποίος αποσκοπεί να καλύψει τα χάσματα που δημιουργούνται από την εφαρμογή της. Ως παράδειγμα ο Σωκράτης λαμβάνει τον μύθο του Πόρου και της πενίας θέτοντας την πενία από την πλευρά του Εραστή, δηλαδή

της επιθυμίας και της έλλειψης και από την άλλη τον Πόρο, αυτόν που έχει κάτι. Από την συνάντηση του Πόρου και της Πενίας προκύπτει η απορία η οποία δίνει αυτό που δεν έχει, *την άνευ του έχειν λόγον δούναι*, αυτή που δίνει έναν λόγο χωρίς να διαθέτει την απόλυτη εξήγηση, ο οποίος αν και αληθινός, το υποκείμενο τον αγνοεί. Και γι' αυτό είναι ένας λόγος μεταξύ, ένας λόγος μεταξύ γνώσης και άγνοιας. Έτσι αν ο πατέρας του Έρωτα είναι ο Πόρος και η μητέρα του η απορία, η ένδεια, η στέρηση, δεν είναι καθόλου παράδοξο που ο Έρωτας είναι πόθος αφού ποθεί αυτό που του λείπει.

Κατ' ανάλογο τρόπο ο Σωκράτης, όντας, ξυπόλητος, φτωχός, ανυπόδητος πρωτόγονος, ομιλητής που μαγεύει και που αιχμαλωτίζει με τα λόγια του, που αντέχει στις κακουχίες, που δεν παύει να στοχάζεται, που είναι άτοπος (εκτός τόπου), απροσδιόριστος, που ποθεί ως άλλος εραστής την σοφία, που γνωρίζει κατά συνέπεια αυτό που λείπει εν τη σοφία, αποτελεί την προσωποποίηση του έρωτα ο οποίος αν και ζητιάνος, είναι ο ίδιος δαίμονας, αν και φτωχός και τραχύς παραμένει πείσμων, γόνιμος σε επινοήσεις και επιτήδειος ομιλητής.

Από το επίκεντρο της προβληματικής της Διοτίμας αναδύεται το ακόλουθο ερώτημα: Τι είναι αυτό που λείπει σε εκείνον που επιθυμεί; Αν του λείπει το καλόν και το αγαθόν, για ποιόν λόγο του λείπει; Αν η επιδίωξη του έρωτα, ο οποίος τοποθετείται ανάμεσα στην σοφία και την άγνοια, είναι η απόκτηση της ευτυχίας, μήπως τελικά το αντικείμενο του έρωτα θα πρέπει να είναι ωραίο και τρυφερό, τέλειο και αξιοθαύμαστο ενώ το υποκείμενο του έρωτα να συνάδει με την ένδεια και την πενία; Αν οι άνθρωποι ερώνται τα καλά και τα αγαθά, επιδιώκοντας την ευτυχία, για ποιο λόγο να μην θεωρηθεί, ότι είναι όλοι ερωτευμένοι; Αν ο Έρωτας συνίσταται στην παντοτινή επιθυμία του καλού και του αγαθού και στην κατάκτηση του, που αφορά είτε το σώμα είτε την ψυχή, ποια είναι η πράξη που υλοποιεί αυτή την επιδίωξη;

Το καλόν όμως για την Διοτίμα, δεν συνδέεται με το έχειν, το κατέχειν δηλ. με την κατοχή οποιουδήποτε πράγματος αλλά με το ον το θνησιγενές. Διότι το χαρακτηριστικό του ανθρώπου ως θνησιγενές όν είναι το μόνο το οποίο, μέσα από την εναλλαγή της γέννησης και της καταστροφής, έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνο την διαιώνιση του (του είδους), αλλά και την ανάδειξη της ουσίας του ανθρώπινου γένους η οποία δεν μπορεί να γίνει κατανοητή έξω από την συμμετοχή του στο πεδίο των ιδεών που αποτελούν και το θεμέλιο του είναι, τον λόγο ύπαρξης του. Το καλόν εν τω καλώ είναι το μέσον δια του οποίου, το ανθρώπινο ον διαβαίνει το κατώφλι της φθοράς και προσβλέπει στην αιωνιότητα. Ωστόσο η απάντηση του Σωκράτη στο ερώτημα περί της αγάπης, αν και το μόνο που γνωρίζει είναι ότι δεν γνωρίζει τίποτα, συνιστά έναν λόγο τελείως διαφορετικό, από εκείνον της Διοτίμας. Ο λόγος που εκφέρει η Διοτίμα αναφέρεται σε μία σχέση δυαδική κατά την οποία αυτός που εμφορείται από τον έρωτα θέτει ως στόχο, την αναζήτηση, μέσα από τον άλλον, του ωραίου και την ταύτιση με τη γέννηση και τον τοκετό εν τω καλώ.

Εν αντιθέσει ο Σωκράτης εστιάζεται όχι στη θεματική του υπέρτατου καλού αλλά στην τριαδικότητα η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο της τοπολογίας του υποκειμένου ως υποκείμενο της έλλειψης που προκύπτει από την σχέση του υποκειμένου με τον Άλλον του συμβολικού σε αντιδιαστολή με το φαντασιακό.

Είναι γεγονός ότι δύο είναι οι παράμετροι οι οποίοι χαρακτηρίζουν την θέση του Σωκράτη, αφενός το «*Εν οίδα ότι ουδέν οίδα*» και αφετέρου η αδιαφορία του απέναντι στα υλικά αγαθά, ανάγοντας την επιθυμία του σε αίνιγμα.

Υπό μία έννοια ο Σωκράτης αποποιείται την μεταφορά της αγάπης, την αντικατάσταση του εραστή από τον ερωμένο και κατά συνέπεια αρνείται τη θέση του ερωμένου, αυτού δηλαδή που είναι άξιος αγάπης.

Ο λόγος ο οποίος τον ωθεί να αρνηθεί να αγαπήσει ή να αγαπηθεί, οφείλεται στο ότι ο Σωκράτης θεωρεί πως δεν υπάρχει τίποτα σε αυτόν που να τον καθιστά ερωμένο. Δεν υπάρχει τίποτα σε αυτόν που να τον καθιστά αντικείμενο επαίνου- *Ουδέν η ουσία του*- αφού ο έπαινος έχει ως στόχο την ανάδειξη της ουσίας του αντικειμένου, την ανάδειξη των ιδιοτήτων του, το πλήρες και όχι το ουδέν.

Ο Σωκράτης κάνοντας χρήση της ειρωνείας του, δηλώνει ότι αυτός που είναι πλήρης είναι ο άλλος, παρομοιάζοντας τον εαυτό του, με ένα βάζο άδειο στο οποίο χύνεται κάτι από ένα βάζο γεμάτο, διότι το *ουδέν* ον που ισοδυναμεί με την *κένωσις* αποτελεί την βασική συνιστώσα της θέσης του. Έτσι ο Σωκράτης μέσα από τα ερωτήματα που θέτει όσον αφορά τα θέματα της αγάπης έρχεται να επιβεβαιώσει ότι στο επίκεντρο της γνώσης υπάρχει πάντα το κενό.

Επομένως ποιο είναι το μήνυμα του Σωκράτη όσο αφορά την αγάπη; Ο Σωκράτης όχι μόνο παρουσιάζεται ως εραστής ως αυτός δηλ. που δεν έχει τίποτα, όχι μόνο αρνείται να γίνει αντικείμενο της επιθυμίας του Άλλου αλλά επιπλέον η στάση που υιοθετεί, ουδεμία σχέση έχει με τη χριστιανική προστακτική του «Αγάπα τον πλησίον σου ως εαυτόν». Δεν υφίσταται σε αυτόν ούτε συμπόνια, ούτε προσφορά, ούτε έκσταση, ούτε μυστικοπάθεια, ούτε ταύτιση, ούτε συγχώνευση, διότι ο Σωκρατικός έρωτας παραπέμπει περισσότερο στο «αγάπα ό, τι πιο ουσιαστικό έχεις στην ψυχή σου», παρά στο «αγάπα τον πλησίον σου ως εαυτόν». Ωστόσο αν υπάρχει ένα σημείο όπου η σωκρατική προστακτική συναντάει την χριστιανική, είναι εκεί όπου εδράζεται η σημασία που κατέχει η αγάπη για τον κάθε παρτενέρ.

Εν προκειμένω όταν κάποιος ισχυρίζεται ότι αγαπάει τα πάντα σε κάποιον άλλον, αγαπάει ένα σύνολο από επιμέρους αντικείμενα που συνθέτουν ένα όλο ή αγαπάει τον άλλον ως όλο; Δεν είναι άλλωστε τυχαίο, ότι σε αμφότερες τις

περιπτώσεις, εκδηλώνεται η απαίτηση, αυτός ο άλλος να μετατραπεί σε αντικείμενο λατρείας αλλά και αποκλειστικής αφοσίωσης, πράγμα που συναντάται συνήθως στους άντρες οι οποίοι ζητάνε από τις γυναίκες να τους αφιερωθούν εξ ολοκλήρου και μάλιστα δικαιωματικά διότι διαθέτουν εκείνο που αυτές δεν έχουν. Αλλά και τανάπαλι, δεδομένου ότι οι γυναίκες είναι εξ ορισμού «ελλειμματικές», δεν θα πρέπει κατ' ανάγκην να στραφούν σε αυτούς που έχουν και οι οποίοι είναι υποχρεωμένοι να τους το δώσουν;

Αν μια σχέση αγάπης προϋποθέτει ένα υποκείμενο και ένα αντικείμενο από το οποίο το υποκείμενο αντλεί ευχαρίστηση, απόλαυση, και στο βαθμό που το υποκείμενο είναι ένα ον, «*έναρρhton έχων έπος*», ποιες οι επιπτώσεις αυτής της σχέσης, τόσο για το υποκείμενο όσο και για το αντικείμενο της επιθυμίας του; Πόσο μάλλον, όταν η σημαίνουσα αλυσίδα του ασυνείδητου ως συγκροτούσα το υποκείμενο που μιλάει, καθορίζει την επιθυμία του πάντα ως μετωνυμία, άρα ως δυνατότητα μιας διαρκούς διολίσθησης των σημαινόντων, αφού κάθε στοιχείο που θα ενταχθεί σ' αυτή (στοιχείο τυχαίο) είναι συνώνυμο ενός άλλου;

Υπό αυτή την έννοια, με ποιο τρόπο ένα στοιχείο περιστασιακό μπορεί να αποκτήσει μια αντιπροσωπευτική αξία, να αποκτήσει μια αξία αναπαράστασης ενός άλλου στοιχείου, ενός αντικειμένου προς το οποίο το υποκείμενο απευθύνεται και το οποίο καθορίζει τις πράξεις του;

Είναι γεγονός ότι μέσα από την διαιώνιση της σημαίνουσας αλυσίδας αναδύεται ένα αντικείμενο που σταματάει την επ' άπειρον διολίσθησή της. Το αντικείμενο αυτό, ως το μικρό αντικείμενο *α* το οποίο παραμένει αμετάβλητο αλλά και αναλλοίωτο και το οποίο έρχεται να επαναξιολογήσει την σημαίνουσα αλυσίδα, αποδεικνύεται για το υποκείμενο καθοριστικής αξίας διότι συγκροτεί την βασική του φαντασίωση. Είναι ο μόνος τρόπος, άλλωστε, ώστε η επιθυμία

του υποκειμένου να αναγνωριστεί ως επιθυμία του Άλλου. Ως Άλλος ορίζεται εκείνος ο τόπος του λόγου και της ομιλίας ο οποίος κατά την σημαίνουσα άρθρωση, έρχεται να διαμεσολαβήσει ως τρίτο στοιχείο τις σχέσεις του υποκειμένου με το μικρό αντικείμενο α. Ο Άλλος επομένως δεν είναι ένας άλλος απόλυτος, δεν είναι ένας άλλος άξιος σεβασμού ως υποκείμενο ηθικά ανώτερο ή κατώτερο. Είναι ένας Άλλος αναγκαίος, του οποίου η αναγκαιότητα προκύπτει από την λειτουργία του ως εγγυητής του ερωτήματος ή του αιτήματος που εκφέρει ένα υποκείμενο και όχι από την απάντησή του. Κατά συνέπεια η αγάπη που απευθύνει κάποιος σ' αυτόν τον Άλλον προκύπτει όχι από το ερώτημα αλλά από την θέση αυτού του Άλλου ως εγγυητή του ερωτήματος. Από αυτή την άποψη η αγάπη δεν είναι ταυτόσημη με το αίτημα που απευθύνει το υποκείμενο σε αυτόν τον Άλλο, αφού η έλλειψη εγγύησης ως προς την απάντηση αυτού του Άλλου, τοποθετεί την αγάπη, κατ' ανάγκην, πέραν του αιτήματος.

Εν κατακλείδι ποια η σχέση ανάμεσα στον Άλλο της αγάπης ως αναπαράσταση ενός αντικειμένου που είναι της τάξεως της φαντασίωσης και στο οποίο απευθύνει το υποκείμενο το αίτημα του και στην εμφάνισή της επιθυμίας η οποία είναι πάντα μετωπική; Διότι, ακόμα κι αν η προστακτική της αγάπης συνδέεται πάντα με ένα αντικείμενο ενώπιον του οποίου το υποκείμενο τείνει να εξαφανιστεί, εκείνο υποδηλώνοντας την έλλειψη, εμφανίζεται πάντα αναβαθμισμένο; Καθώς η αναβάθμιση του εν λόγω αντικειμένου, δεν διασφαλίζει μόνο το υποκείμενο από την απώλεια της αξιοπρέπειάς του, αλλά το διασώζει κιόλας, από την μετατροπή του σε ένα υποκείμενο υποταγμένο στην επ' άπειρον διολίσθηση του σημαίνοντος, αναγάγοντάς το σε υποκείμενο της επιθυμίας.

Είναι γεγονός ότι ο Λακάν δεν εγκαταλείπει ποτέ τον φροϋδικό όρο του αυτοματισμού της επανάληψης τον οποίο θεωρεί αναπόσπαστα συνδεδεμένο με την έννοια της μεταβίβασης. Ωστόσο η προσέγγιση της μεταβίβασης μέσα από την αγάπη,

του επιτρέπει να θέσει, εκ νέου το ερώτημα της επιθυμίας και μάλιστα σε σχέση με το αίτημα και την αναλυτική σχέση.

Ημερομηνίες: 22/11, 13/12/2025 & 10/01, 07/02, 14/03, 04/04, 09/05/2026

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Freud S: Εισαγωγή στην Ψυχανάλυση, Εκδόσεις Επίκουρος.

Freud S. Μελέτες για την υστερία, Επίκουρος, 2002

Freud, S. Παρατηρήσεις για μια περίπτωση ψυχαναγκαστικής νεύρωσης («Ο Ράπτενμαν»), μτφ. Λ. Αναγνώστου, στο: Τρία ιστορικά ασθeneίας, Επίκουρος, 1995.

Freud S, La method psychanalytique de Freud, 1904 in Technique psychanalytique (Η ψυχαναλυτική μέθοδος του Φρόιντ στη συλλογή Η τεχνική της ψυχανάλυσης, Επίκουρος 1985).

Freud S. Ψυχολογία των μαζών και ανάλυση του εγώ, εκδ. Πλέθρον.

Freud S. Η τεχνική της ψυχανάλυσης, εκδ. Επίκουρος

Freud S. Δοκίμια μεταψυχολογίας 1915, εκδ. Καστανιώτη

Ζ. Λακάν: Το Σεμινάριο, 4^ο βιβλίο, Η σχέση αντικειμένου, Εκδ. Ψυχογιός

Ζ. Λακάν: Το Σεμινάριο, 8^ο βιβλίο, Η Μεταβίβαση.

Ζ. Λακάν: Το Σεμινάριο, 10^ο βιβλίο, Το Άγχος, Εκδ. Εκκρεμές.

Ζ. Λακάν: Το Σεμινάριο, 11^ο βιβλίο, Οι τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης, ΕΚΔ. Κέδρος

LACAN Jacques

- Ecrits,

« Intervention sur le transfert ».

« Du sujet enfin en question ».

« L'instance de la lettre dans l'inconscient ou la raison depuis Freud ».

« D'une question préliminaire à tout traitement de la psychose ».

« La direction de la cure et les principes de son pouvoir ».

« Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien ». « Position de l'inconscient ».

- Autres écrits, Paris, Seuil, 2001.

« Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l'École ».

« Allocution sur l'enseignement » prononcée le 19 avril 1970, p. 297. « La méprise du sujet-supposé-savoir ».

-Les Formations de l'inconscient, Paris, Seuil, 1998.

- Livre XV, L'Acte psychanalytique, inédit.

- Livre XXII, RSI, inédit.

-Livre XXIII, Le Sinthome, Paris, Seuil, 2005.

-Le Séminaire, Livre XVII, L'Envers de la psychanalyse (1969-1970), Paris, Seuil, 1991.

*-Le Séminaire, Livre XII, Problèmes cruciaux pour la psychanalyse
(1964-1965), inédit, 17 mars 1965.*

Πλάτων: Συμπόσιον, Εκδόσεις Ζήτρος.

Η αγάπη της μεταβίβασης και ο Άλλος του αιτήματος**Εισηγητής:** Στέλιος Μωριάτης

Για τον Λακάν, το αίτημα τοποθετείται μεταξύ της ανάγκης και της επιθυμίας και εκδηλώνεται μέσα από τη σχέση του υποκειμένου με τον Άλλο. Αποτελεί ταυτόχρονα συστατικό στοιχείο των ανθρώπινων σχέσεων και φορέα της ασυνείδητης επιθυμίας του υποκειμένου. Υπ' αυτή την έννοια οι αναλυτές δεν λειτουργούν ως καλοί Σαμαρείτες και η αγάπη του πλησίον δεν συνιστά την κατευθυντήρια αρχή μιας ανάλυσης. Αντίθετα, είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικοί σε «ό, τι αδιακρίτως παρουσιάζεται στον αναλυτή», αυτό δηλαδή «το στιδήποτε του αιτήματος που δεν έχει να κάνει με μια συνάντηση- ενός προσώπου από την Σαμάρεια, ίδιο στο να υπαγορεύει το χριστιανικό καθήκον», όπως υπογραμμίζει, ο Λακάν στο Προοίμιο της αγγλικής έκδοσης του σεμιναρίου ΧΙ¹.

Πιο συγκεκριμένα η διαφορά του αιτήματος από την ανάγκη απορρέει από το ότι δεν υπαγορεύεται από μια φυσική αιτία, αλλά από το ότι απευθύνεται πάντα σε έναν Άλλο, εισάγοντας μια συμβολική διάσταση η οποία συνδέεται με την συγκρότηση του υποκειμένου, ως υποκείμενο του ασυνειδήτου.

«Είναι αυτό που θα μας επιτρέψει να πούμε υπό ποία έννοια, η επιθυμία του ανθρώπου διαμορφώνεται, ως επιθυμία του Άλλου, αλλά πρωτίστως, αφού διατηρήσει μια υποκειμενική αδιαφάνεια, για να αντιπροσωπεύσει εντός αυτής, την ανάγκη. Αδιαφάνεια, για την οποία θα αποδείξουμε μέσα, από ποια διαδρομή αποκαθιστά την ουσία της επιθυμίας. Η επιθυμία σκιαγραφείται στο περιθώριο εκείνο, όπου το αίτημα αποχωρίζεται από την ανάγκη: το περιθώριο, όντας εκείνο όπου το αίτημα, του οποίου η επίκληση δεν δύναται να

¹ Préface à l'édition anglaise du séminaire XI (Ornicar ?, in Autres écrits, ed. Seuil, 2001, σελ. 573.

εκφραστεί άνευ όρων παρά μόνο σε σχέση με τον Άλλο, λαμβάνει τη μορφή του πιθανού ελαττώματος, εκεί όπου μπορεί να το οδηγήσει η ανάγκη, [αποδεικνύοντας] ότι δεν υφίσταται ουδεμία καθολική ικανοποίηση (αυτό που ονομάζουμε : αγωνία). Περιθώριο το οποίο, όσο γραμμικό κι αν είναι, αφήνει να διαφανεί ο ίλιγγος [που το συνοδεύει], αρκεί να μην επικαλύπτεται κάτω από το ποδοπάτημα ενός ελέφαντα όπως είναι το καπρίτσιο του Άλλου. Είναι το συγκεκριμένο καπρίτσιο, ωστόσο, που εισάγει το φάντασμα της Παντοδυναμίας όχι του υποκειμένου, αλλά αυτού του Άλλου όπου και εγκαθίσταται το αίτημά του (είναι καιρός αυτό το ανόητο κλισέ, να μπει, μια για πάντα, στη θέση του), και μαζί με αυτό το φάντασμα η αναγκαιότητα του περιορισμού του από τον Νόμο.»²

Με άλλα λόγια η επιθυμία δεν προέρχεται απλά από την ανάγκη ή το αίτημα (την γλωσσική της έκφραση) δεδομένου ότι απο την αρχή της ζωής του, το υποκείμενο απευθύνοντας το αίτημά του σε έναν Άλλο, από τον οποίο ζητάει να του καλύψει αυτό που δεν έχει, έρχεται αντιμέτωπο με το κενό της ύπαρξης του ως θεμελιώδη εμπειρία του ελλείμματος του οποίου η κάλυψή απαιτείται όχι μέσα από ένα αντικείμενο αλλά μέσα από την αγάπη. (δηλαδή η δυνατότητα να καλυφθεί η ανάγκη χωρίς να αλλοτριωθεί πλήρως, όντας εξαρτημένο από τον Άλλο). Κατά συνέπεια η επιθυμία είναι εκείνη η οποία επιτρέπει στα αιτήματα, αν και ασυνείδητα, να διαμορφώσουν την υποκειμενικότητα και τη σχέση τους με τον Άλλο, με αποτέλεσμα το αίτημα να γίνεται ο φορέας της επιθυμίας η οποία παρότι η ίδια χωρίς αντικείμενο, δεν μπορεί να τοποθετηθεί έξω από το πλαίσιο του αιτήματος. Ως εκ τούτου ζητώντας το υποκείμενο από τον Άλλο αυτό που δεν έχει, επικαλείται την ίδια την επιθυμία αυτού του Άλλου, έτσι ώστε μέσα από το δώρο της αγάπης να αναγνωριστεί και η δική του

² Ζακ Λακάν, Ανατροπή του υποκειμένου και διαλεκτική της επιθυμίας, στα Γραπτά, σελ. 793-827, Paris, Seuil, coll. Champ Freudien, 1966, μετάφραση των μελών του Φόρουμ της Αθήνας.

επιθυμία. Ωστόσο η σχέση του υποκειμένου με τον Άλλο μπορεί να καταστεί μια σχέση εξάρτησης αφού το υποκείμενο της καθαρής ανάγκης απευθύνει στον Άλλο αυτό το οποίο είναι της τάξεως της απαίτησης, μην συνυπολογίζοντας ότι αυτός ο Άλλος είναι ο ίδιος ατελής καθότι διαγραμμαμένος ως υποκείμενο του λόγου. Εν προκειμένω ο διχασμός του λόγου του υποκειμένου εκθέτει το αίτημα στην επιθυμία του Άλλου, φέρνοντας το αντιμέτωπο με ένα κενό, θέση, όπου ο Λακάν, αναφερόμενος στον Χάιντεγκερ, εγκαθιδρύει την σχέση με το Πράγμα, ως εστία της απόλαυσης και του συμπτώματος. Η κραυγή που επικαλείται την απάντηση του Άλλου, εισάγει το ίδιο το έλλειμμα ως έλλειμμα-του-είναι όσο κι εάν το δώρο της αγάπης φιλοδοξεί να το επουλώσει.

Εν ολίγοις, η επιθυμία, ως έλλειψη, είναι αυτή η οποία ενεργοποιεί εξ ολοκλήρου την ύπαρξη του υποκειμένου η οποία αρθρώνεται είτε ως αυτό που η λογική έχει υποδείξει ως καλό (αυτή είναι η καντιανή ηθική βούληση), είτε ως αυτό που τίθεται πέρα από τα όρια της λογικής (αυτή είναι η απεριόριστη βούληση που, σύμφωνα με τον Ντεκάρτ, είναι αυτό που καθιστά τον άνθρωπο υιό του Θεού). Υπ' αυτή την έννοια η επιθυμία είναι αυτή που καλεί το έλλειμμα –του-είναι στην αναζήτηση είτε της αιωνιότητας σύμφωνα με τον Πλάτωνα, της αναγνώρισης κατά τον Χέγκελ, της ενδομήτριας πληρότητας κατά τον Φρόιντ κ.ο.κ.

«Μόνο εκείνοι των οποίων η επιθυμία έχει σβήσει μπορούν να ρωτήσουν τι πρέπει να κάνουν» φράση γραμμένη στο περιθώριο του κειμένου «Τηλεόραση³». Ερώτημα που εμπεριέχει εν δυνάμει το αίτημα.

Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η επιθυμία προκαλεί μια σχέση με τους άλλους που αποδεικνύεται πολύ ισχυρότερη από τη δύναμη της θέλησης, είτε οι άλλοι λειτουργούν ως εμπόδιο ή

³ Lacan J., « Télévision », Autres écrits, Paris, Seuil, 2001, σελ. 541.

εργαλείο, είτε ως αντικειμενικός σύμμαχος, είτε ως αδιάφορος θεατής. Υπ' αυτή την έννοια, η σύμπτωση της επιθυμίας του υποκειμένου με εκείνη ενός άλλου ενεργοποιεί εκ νέου το αίτημα είτε για να το επικυρώσει με την αγάπη του, είτε για να το συνοδεύσει στην αναζήτησή του αντικειμένου της επιθυμίας του. Αίτημα αγάπης που συνδέει το υποκείμενο με το αίτιο που το διακινεί, με την ίδια την επιθυμία που αντί να προσκαλεί τους άλλους, συχνά τους αποκλείει. Η διεκυστίνδα της πραγματικότητας ενδέχεται ορισμένες φορές να τους σαηνεύει, αλλά ποτέ δεν αφορά, ουσιαστικά, την επιθυμία τους. Στην περίπτωση της ανάλυσης, το αίτημα, διαμορφώνεται καθ' όλη την διάρκεια της εφόσον ο αναλυτής προσλαμβάνει και επεξεργάζεται το αίτημα του αναλυόμενου, επιδιώκοντας να το αποκρυπτογραφήσει και να φέρει στο φως την ασυνείδητη επιθυμία που το διακινεί.

Ημερομηνίες: 18/10, 01/11, 06/12/2025 & 10/01, 07/02, 07/03, 04/04, 09/05, 06/06/2026

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ζακ Λακάν, Το Σεμινάριο 4ο βιβλίο, Η σχέση αντικειμένου, Εκδ. Ψυχογίος.

Ζακ Λακάν, Το Σεμινάριο, 8ο βιβλίο, Η μεταβίβαση, Εκδ. Εκκρεμές.

Ζακ Λακάν, Ανατροπή του υποκειμένου και διαλεκτική της επιθυμίας, στα Γραπτά, Paris, Seuil, coll. Champ Freudien, 1966, σελ. 793-827, μετάφραση των μελών του Φόρουμ της Αθήνας.

Lacan J., Le Séminaire, Livre V, Les formations de l'inconscient [1957-1958], Paris, Seuil, 1998.

Lacan J., « À la mémoire d'Ernest Jones : Sur sa théorie du symbolisme » [1959], *Écrits, Paris, Seuil, 1966*, σελ. 697-724.

Lacan J., *Le Séminaire, livre XIII, «L'objet de la psychanalyse », συνεδρία 2 février 1966, ανέκδοτο.*

Lacan J., « La psychanalyse. Raison d'un échec » [1967], *Autres écrits, Paris, Seuil, 2001*, σελ. 343.

Lacan J., *Le Séminaire, livre XIX, ... ou pire [1971-1972], Paris, Seuil, texte établi par J.-A. Miller, coll Champ Freudien, 2011*, σελ. 82.

Lacan J., « Télévision », [1974] *Autres écrits, Paris, Seuil, 2001*, σελ. 509-545.

Lacan J., « La direction de la cure et les principes de son pouvoir » [1958], *Écrits, Paris, Seuil, coll. Champ Freudien, 1966*, σελ. 585-645.

Lacan J., *Le Séminaire, livre VII, L'éthique de la psychanalyse [1959-1960], Paris, Seuil, texte établi par J.-A. Miller, coll Champ Freudien, 1986.*

Ανάγκη- Αίτημα- Επιθυμία

Εισηγήτρια : Άννα Χριστοδουλάκη

Η ανάγκη, που σχετίζεται με τη βιολογική ικανοποίηση, εκδηλώνεται αρχικά μέσα από το πρώτο κλάμα ενός βρέφους. Πρόκειται για μια πρωτογενή έκφραση, που παραμένει έξω από τη γλώσσα, άμεση και αδιαμεσολάβητη.

Το αίτημα, από την άλλη, αναδύεται όταν η ανάγκη εισέρχεται στη γλώσσα, χωρίς όμως να εξαντλείται στην εκπλήρωση της, αλλά δημιουργώντας ένα πεδίο όπου το αίτημα υπερβαίνει την ανάγκη.

Ένα παιδί δηλαδή δεν αναζητά μόνο ικανοποίηση, αλλά και κάτι παραπάνω. Αναζητά τη θέση του στον λόγο και στο βλέμμα του Άλλου. Αναζητά την αγάπη.

Έτσι, κάθε «Δώσε μου» μεταφράζεται σε «Αγάπησέ με».

Η αγάπη, με τη σειρά της, δεν είναι ποτέ απλώς μια συναισθηματική απόκριση, δεν είναι πλήρωση μιας έλλειψης. Είναι τρόπος με τον οποίο ο Άλλος απαντά στο αίτημα, αποκαλύπτοντας ή συγκαλύπτοντας την έλλειψη που τον θεμελιώνει.

Όσο κι αν ικανοποιηθεί μια ανάγκη ή απαντηθεί ένα αίτημα πάντοτε κάτι μένει ανικανοποίητο. Ένα υπόλειμμα που δεν μπορεί ούτε να πληρωθεί ούτε να εξαφανιστεί.

Βέβαια, ο στόχος της αναλυτικής πράξης δεν είναι ούτε να ικανοποιήσει το αίτημα ούτε να ανταποδώσει αγάπη, αλλά να αναδείξει ακριβώς εκείνο που μένει ως υπόλειμμα: Εκείνο ακριβώς το σημείο όπου το αίτημα και η αγάπη δεν συναντιούνται ποτέ πλήρως.

Και αν ένα αίτημα κρύβει πάντα κάτι που δεν λέγεται ή κάτι που δεν ακούγεται, είναι σε εκείνο το σημείο «σιωπής» που καλείται ο αναλυτής να αναζητήσει το ίχνος της επιθυμίας.

Ημερομηνίες: 22/11, 13/12/2025 & 17/01, 28/02, 14/03/2026

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σ. Φρόιντ, «Τρεις μελέτες για τη θεωρία της σεξουαλικότητας», 1905. Εκδ. Νίκας

Σ. Φρόιντ, Η παιδική γενετησία οργάνωση, Περιοδικό Fort – τεύχος Α, Εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα, 2011

Ζακ Λακάν, Το Σεμινάριο 4ο βιβλίο, Η σχέση αντικειμένου, 1956-1957. Εκδ. Ψυχογιός

Ζακ Λακάν, Το Σεμινάριο 8ο βιβλίο, Η μεταβίβαση, Εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα, 2019

Ζ. Λακάν, Το Σεμινάριο, 10ο βιβλίο, Το Άγχος, Εκδ. Εκκρεμές.

Ζακ Λακάν, Το Σεμινάριο 11ο βιβλίο, Οι τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης, 1964-1965, Εκδ. Κέδρος

ΖακΛακάν, Le Séminaire livre I, Les écrits techniques de Freud (1953-1954), Paris, Seuil

ΖακΛακάν, The Seminar of Jacques Lacan Book V, «Formations of the Unconscious», 1957-1958. Polity Publications

Θ Ε Σ Μ Ι Κ Ε Σ
Δ Ρ Α Σ Τ Η Ρ Ι Ο Τ Η Τ Ε Σ
Τ Ο Υ
Φ Ο Ρ Ο Υ Μ Τ Η Σ Α Θ Η Ν Α Σ

Σεμινάριο του Λακανικού Πεδίου, του Φόρουμ της Αθήνας

Θεματική: Ζ. Λακάν, Το Σεμινάριο Βιβλίο III, «Οι Ψυχώσεις»

Εισηγητές: Μέλη του Φόρουμ της Αθήνας & προσκεκλημένοι

Συντονισμός: Ευαγγελία Κομματά, Νίκος Μαυράκης, Άννα Καραμήτσου

Συνεχίζοντας τις επεξεργασίες που έλαβαν χώρα κατά τα προηγούμενα έτη το Φόρουμ της Αθήνας και η συντονιστική επιτροπή του Σεμιναρίου του Φόρουμ απεφάσισε, για τα επόμενα δύο χρόνια, να θέσει στο επίκεντρο της προβληματικής του τις Ψυχώσεις υπό την ευρύτερη σημασία του όρου .

Λαμβάνοντας το Σεμινάριο III του Λακάν *Οι ψυχώσεις*, ως σημείο αναφοράς, οι συμμετέχοντες-μέλη του Φόρουμ, μέλη της Σχολής, αλλά και προσκεκλημένοι από άλλα Φόρουμ ή από άλλες χώρες-θα έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν την σκέψη τους πάνω σε διάφορα θέματα που άπτονται της εν λόγω προβληματικής.

Ευαγγελία Κομματά

Ημερομηνίες: 01/11/2025 & 07/03, 25/04, 23/05/2026

Κλινικές Παρουσιάσεις

Εισηγητές: Μέλη του Φόρουμ της Αθήνας

Συντονισμός: Άννα Χριστοδουλάκη

Μια κλινική παρουσίαση μας φέρνει μπροστά στην ψυχαναλυτική πράξη, η οποία σχετίζεται τόσο με την εσωτερική, όσο και με την εξωτερική μετάδοση του αναλυτικού λόγου.

Οφείλει δε να υπαγορεύεται αφενός από τις αρχές της αναλυτικής θεωρίας και αφετέρου από την ανάλυση του κάθε υποκειμένου.

Η διαμόρφωση της συνθήκης μιας ανάλυσης όμως που θα επιτρέψει την κίνηση της σημαίνουσας αλυσίδας και κατ' επέκταση θα οδηγήσει σε μια λογική άρθρωση του ασυνειδήτου προϋποθέτει μια σειρά από όρους. Το αίτημα ενός υποκειμένου, την επιθυμία του αναλυτή, καθώς και την κινητήρια δύναμη της ανάλυσης, που δεν είναι άλλη από την αγάπη μεταβίβασης.

Υπό αυτό το πρίσμα η φετινή θεματική περιστρέφεται γύρω από δύο όρους οι οποίοι είναι άμεσα συνδεδεμένοι με την κλινική.

«Το αίτημα και την αγάπη».

Το αίτημα που ως σημαίνουν ενέχει την διάσταση της ανάγκης αλλά και την υπερβαίνει, εφόσον εγκαρδιάζει την είσοδο του υποκειμένου στο πεδίο του Άλλου.

«Το αίτημα πάντα ξεπερνά αυτό που ζητεί» υπογραμμίζει ο Λακάν στο V Σεμινάριο — γιατί αυτό που τίθεται υπό μορφή σημαίνοντος δεν εξαντλείται στην ικανοποίηση αλλά και αφήνει ως υπόλειμμα το αντικείμενο α, το οποίο διαφεύγει του συμβολικού και ενεργοποιεί την επιθυμία.

Έτσι, η μεταβίβαση δεν είναι απλή επανάληψη ενορμήσεων, αλλά τόπος όπου το αίτημα του αναλυόμενου συναντάται με την επιθυμία του αναλυτή.

Ως εκ τούτων, εφέτος στις κλινικές παρουσιάσεις θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο το αίτημα, παρά την ατέρμονη φύση του, μέσα στη μεταβίβαση συγκροτεί έναν τόπο όπου αποκαλύπτονται περισσότερα από όσα λέγονται και η αγάπη μπορεί να αρθρωθεί, όχι ως πλήρωση, αλλά ως πράξη λόγου που αντί να καλύψει, φωτίζει τον χώρο της επιθυμίας.

Ημερομηνίες: 06/12/2025 & 28/02, 25/04, 23/05, 06/06/2026

Ημερίδες του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων

21/03/2025, Jean- Jacques Gorog, Ψυχαναλυτής, μέλος της ΣΨΦΛΠ- Γαλλία, Αναλυτής Μέλος της Σχολής (ΑΜΕ) & Françoise Gorog, Ψυχαναλύτρια, μέλος της ΣΨΦΛΠ-Γαλλία, Αναλύτρια Μέλος της Σχολής (ΑΜΕ)

13/06/2025, Ημερίδα ΠΚΕ

Εισηγητές: Μέλη του Φόρουμ της Αθήνας & Προσκεκλημένοι Εισηγητές

Συντονισμός: Επιτροπή Κλινικών Εκπαιδεύσεων

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α Κ Λ Ι Ν Ι Κ Ω Ν
Ε Κ Π Α Ι Δ Ε Υ Σ Ε Ω Ν

Ο Ρ Γ Α Ν Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΛΙΝΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΝ (ΕΚΕ)

Τριμελές όργανο, επιφορτισμένο με την ευθύνη της διαμόρφωσης του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων (ΠΚΕ), το οποίο εισάγει στη ΓΣ του Φόρουμ για την τελική έγκριση. Εποπτεύει την διεξαγωγή του προγράμματος, ενώ τα μέλη της αναλαμβάνουν και το ρόλο εκπαιδευτικού συμβούλου για καθένα από τους εκπαιδευόμενους. Είναι αρμόδια για την τελική έγκριση εγγραφής στο πρόγραμμα σπουδών των υποψήφιων εκπαιδευόμενων. Η θητεία της είναι διετής και ορίζεται κατόπιν εκλογών. Της ΕΚΕ προεδρεύει ο Υπεύθυνος του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων.

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ

Μέλη του Φόρουμ της Αθήνας, της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου και προσκεκλημένοι εισηγητές από το εξωτερικό (μέλη της IF-EPFCL).

ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΟΙ

Επαγγελματίες υγείας (ψυχίατροι, ψυχολόγοι, νοσηλεύτές, κοινωνικοί λειτουργοί, λογοθεραπευτές, ιατροί άλλων ειδικοτήτων, κ.α.), επιστήμονες του πεδίου των ανθρωπιστικών σπουδών, εκπαιδευτικοί και φοιτητές αντίστοιχων σχολών. Κατ' εξαίρεση, γίνονται δεκτοί υποψήφιοι άλλων επιστημονικών πεδίων ή επαγγελματικών κλάδων, οι οποίοι θα πρέπει, ωστόσο, να έχουν τεκμηριωμένη σχέση με το αντικείμενο της ψυχανάλυσης (π.χ. αναλυόμενοι). Για κάθε εκπαιδευόμενο ορίζεται ένας σύμβουλος – επιβλέπων, μέλος της Επιτροπής Κλινικών Εκπαιδεύσεων, με απόφαση του Υπεύθυνου του ΠΚΕ.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ – ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ

Το Πρόγραμμα Κλινικών Εκπαιδεύσεων (ΠΚΕ) διαμορφώνεται στη βάση ετήσιων θεματικών ενοτήτων. Για την παροχή

πιστοποίησης απαιτείται η συστηματική παρακολούθηση του προγράμματος, τουλάχιστον, για 3 συνεχή έτη, την οποία αποκλειστικά αρμόδιος να βεβαιώσει είναι ο Υπεύθυνος του ΠΚΕ. Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου ένας εκπαιδευόμενος να αιτηθεί την είσοδό του, ως τακτικό μέλος του Φόρουμ της Αθήνας, θα πρέπει να έχει ολοκληρώσει έναν τριετή κύκλο σπουδών.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

- Σεμινάριο του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων με θεματική την εκάστοτε ετήσια θεματική των Κλινικών Κολλεγίων της IF-EPFCL.
- Το Σεμινάριο του Φόρουμ της Αθήνας.
- Κλινικές Παρουσιάσεις.
- Ειδικά Σεμινάρια ετήσιας διάρκειας, ανά δεκαπενθήμερο ή μηνιαία, με θεματική άμεσα συνδεδεμένη με εκείνη των Κλινικών Κολλεγίων της IF-EPFCL και του Σεμιναρίου του ΠΚΕ
- Ομάδες Εργασίας.
- Κλινικά Σεμινάρια, σε κλινικούς χώρους.

Το

Πρόγραμμα Κλινικών Εκπαιδεύσεων

του Φόρουμ της Αθήνας

της Διεθνούς των Φόρουμ

της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου

διεξάγεται στην έδρα του

Αγίας Φιλοθέης 17, Πλάκα, Αθήνα

website: www.champlacanianathenes.net

email: info@champlacanianathenes.net

